

Карпіцький М. М.

*доктор філософських наук, доцент,
доцент аграрного факультету*

*Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
м. Дніпро, Україна*

ОБОВ'ЯЗОК КШАТРІЯ З ПОЗИЦІЇ ВЕДИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ У СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ

Магабгарата оповідає про священну війну пандавів і кауравів, яка стала для носіїв ведичної культури зразком осмислення сучасних воєн та ставлення до них. Для релігійної людини природно співвідносити своє повсякденне життя зі знанням, що передається у релігійній традиції. Тому вона стихійно сакралізує події повсякденного життя, наділяє їх священним змістом, перетворюючи на символи духовних подій, про які оповідають священні писання. Послідовники ведичної традиції також починають вбачати у сучасних війнах символічне відбивання війни, про яку розповідає Магабгарата. Ця символічна співвіднесеність може мати різний характер – релігійний, міфологічний чи етичний. При цьому міфологічне розуміння може розкривати та доповнювати релігійне, а може підміняти його, що своєю чергою призводить до того, що таке міфологічне розуміння підміняється ідеологічним. На прикладі того, як вайшнави осмислюють сучасну війну Росії проти України, можна побачити всі ці способи символічної співвіднесеності нашого життя з Магабгаратою.

Про обов'язок кшатрія Кришна дає повчання Арджуні в Бхагавадгіті, творі в складі Магабгарті, який в індійській традиції сприймається як окремий сакральний текст. Арджуна відчуває сум'яття перед битвою, не може наважитися боротися, бо на протилежному боці його близькі. Він вважає, що йому не потрібна така перемога. Але Кришна каже, що Арджуна має битися не заради перемоги чи досягнення ще якоїсь мети, а заради виконання свого обов'язку кшатрія. Кожна людина має свій обов'язок, який визначений її природою, і лише виконання свого обов'язку веде до звільнення. Природа кшатрія така, що він як брагман не може відмовитися від діянь, тому його шлях звільнення у тому, щоб здійснювати дії незацікавлено. Тільки так він може розірвати ланцюжок причинно-наслідкових відносин, який утримує його у світі страждань. Якщо на полі цієї битви його обов'язок битися, то він має битися незацікавлено, не заради перемоги чи якоїсь ще мети, а тому що так

вчиняти в цей момент буде правильно. Тільки тоді вчинок правильний, коли він відбувається виключно з усвідомлення свого внутрішнього обов'язку. Якщо в кожному мить кшатрій буде вчиняти правильно, не турбуючись про майбутнє і ні на що не сподіваючись, то він буде непереможним, бо тоді зникнуть страхи та сумніви, і всі зовнішні сили перестануть на нього впливати. Ця практика незацікавленої дії називається карма-йоогою і веде до звільнення.

Оскільки багато вайшнавів зосереджені лише на духовній сфері та дистанціюються від політики, то часом не розуміють, як оцінювати соціальні та політичні явища з позиції своєї релігійної традиції та як співвіднести духовне знання зі своїм світським життям у соціальному просторі. Замість того, щоб відмовитися від політичної пропаганди, як це вимагає їхнє духовне життя, вони, навпаки, опиняються в полоні політичних забобонів, для яких починають шукати релігійне виправдання. При цьому багато хто з них зберіг ці забобони зі свого колишнього життя, до того, як став вайшнавом. У цій ситуації релігійне розуміння легко підміняється міфологічним.

Міф передбачає втілення у подіях та явищах нового сенсу так, що він поєднує їх у новому світорозумінні. Такі міфологічні сенси Мірча Еліаде назвав архетипами. Коли життя повністю приводиться у відповідність до міфологічних архетипів, всі питання знімаються. Релігія може використовувати міф для розширення розуміння одкровення у співвіднесеності до повсякденного життя. Мета релігії в тому, щоб реалізувати зв'язок людини з вищою, яка в розумінні вайшнава полягає в любові (бгакті) та відданому служінні Богові. Однак у міфу своє завдання – надати всім явищам життя такий сенс, щоб легше було жити й завжди можна було знати, як вчиняти. Таким міфологічним ставленням до війни Росії проти України є її сакралізація, ототожнення зі священною війною у Магабгараті. Як тільки метою такого ототожнення стає не служіння Богу, а релігійне виправдання особистого ставлення до війни, міфологічне розуміння починає не розкривати, а підміняти релігійне розуміння. Битва на Курукшетрі стає таким міфологічним архетипом, який втілюється у реальних подіях. Якщо вайшнав приймає ту чи іншу сторону у війні, то отожднює війну з битвою на Курукшетрі, а свій бік – з пандавами. Якщо при цьому домінує прагнення релігійно виправдати власну політичну позицію стосовно війни, то міфологічне розуміння перетворюється на ідеологічне. Тобто релігія не відразу підміняється ідеологією, а лише після того, як вона підміняється міфологією.

Ідеологія може використовувати міфологію, однак її мета в іншому, щоб нав'язати людині систему мотивацій вчиняти в чужих інтересах, а саме в інтересах влади або групи осіб, які прагнуть влади. Одним з ідеологічних методів маніпуляції людьми – пошук ворога, який може

бути створений за законами міфологічного мислення, і будь-яка спроба підвести під таке розуміння ворога релігійне обґрунтування призводить до збочення релігії, оскільки підпорядковує релігію завданням ідеології. У ведичній традиції це називається занепадом дгарми, що ми можемо спостерігати на прикладі деяких представників радикального індуїзму, які виправдовують вторгнення Росії в Україну релігійними причинами. Спочатку вони тлумачать ведичну традицію як політичну ідеологію протистояння Заходу, потім оголошують Захід ворогом, Україну оголошують союзником ворога і цим виправдовують агресивну війну. Таке збочення релігії можна спостерігати як серед індійських вайшнавів, так і серед російських. Проте українські вайшнави теж часто розуміють війну за захист своєї країни як священну та ототожнюють її з війною у Магабгараті. У зв'язку з цим постає питання, наскільки це виправдано. Чи не виникає тут небезпека такого збочення релігії, тільки зі зворотним знаком?

З критикою такого освячення війни виступив учитель традиції Гаудія Матх Данді Магарадж. Він каже, що в історії було безліч воєн, у яких морально права сторона зазнавала поразки, бо ці війни не були священними, вони були лише частиною лих, які притаманні калі-юзі. У цю епоху не може бути священних воєн, як у Магабгараті, бо немає соціальної спільності, яку Бог однозначно підтримував чи не підтримував би. Моральні вчинки переходять із рівня соціального до рівня особистої відповідальності. Тобто зараз обов'язок кшатрія не може бути обґрунтований на ідеї держави. Якщо хтось свій обов'язок розуміє на індивідуальному рівні саме як обов'язок кшатрія, то він не повинен обґрунтовувати його релігійним чи священним характером війни.

Дійсно, Кришна апелює до вільної людини та її внутрішнього обов'язку, розкриває розуміння щодо особистості, а не на основі оцінки священного характеру війни як соціального явища. Однак аналогія нинішньої війни з Курукшетрою дозволяє вайшnavу краще усвідомити, у чому його обов'язок перед Богом на цій війні. І ось тут у полеміці з Данді Магараджем українські вайшнави вказують, що повчання Кришни про обов'язок кшатрія задають моральні орієнтири, а сама священна війна пандавів – зразки поведінки. Інакше кажучи, символічна співвіднесеність нинішньої війни з війною в Магабгараті має також і етичний вимір, в якому кожен може зрозуміти, в чому саме його обов'язок кшатрія. При цьому представники українського Товариства свідомості Кришни посилаються не лише на закони Ману та інші священні тексти, а й на авторитет засновника своєї традиції – Шрилі Прабхупади, який говорив про моральний обов'язок знищувати агресора. Причому ця моральна відповідальність зовсім не вимагає визнання війни священною та її уподібнення війні до пандавів з кауравами, цілком достатньо того,

що Магабгарата розкриває етичний сенс обов'язку кшатрія в умовах звичайної війни калі-юги.

Однак цей етичний зміст ставлять під сумнів ті російські вайшнави, які не хочуть конфліктувати із нинішньою російською владою. Спочатку вони намагалися займати позицію нейтралітету, основу якої складав моральний релятивізм. Суть його в тому, що ми не можемо в емпіричній реальності знати істину та визначити, хто винен у війні. Коли в Росії було оголошено мобілізація, довелося давати більш певні відповіді. В одній із розмов один із керівників російського суспільства свідомості Кришни Чайтанья Чандра Чаран стверджував, що якщо вайшнав потрапляє на війну в Україну, то така воля Кришни, а якщо його закликають до мобілізації, то він має керуватися не лише своїм внутрішнім рішенням, а й законами держави. Виходить, якщо навіть вайшнав – брахман, все одно він зобов'язаний виконувати обов'язок кшатрія, тому що зобов'язаний підкорятися законам держави. У цій позиції багато нестикування. По-перше, законодавство Росії не тільки забороняє ведення агресивних воєн, а й передбачає покарання за це. Як бути із суперечностями між законом та указом президента – Чайтанья Чандра Чаран замовчує. На цьому прикладі ми бачимо як російські вайшнави підмінюють етичне розуміння обов'язку кшатрія на основі ведичної традиції формальним виконанням вимог державної влади, навіть якщо ці вимоги протизаконні й навіть злочинні.

Однак поряд з етичним можна виділити ще й сотеріологічне розуміння обов'язку кшатрія. Кришна розкриває обов'язок кшатрія як принцип, що лежить в основі карма-йоги – шляхи звільнення через незацікавлене діяння. Перебування в колесі сансари зумовлене причинно-наслідковим зв'язком між вчинками та бажаннями. Саме ця обумовленість змушує людину робити погані вчинки, щоб підлаштуватися під зовнішні обставини. Людина починає творити зло, бо невольна. Але якщо кшатрій робить вчинок незацікавлено не задля досягнення тієї чи іншої мети у зовнішньому світі, а заради виконання свого внутрішнього обов'язку, то стає вільним від усіх зовнішніх обставин.

Він інтуїтивно знає свій внутрішній обов'язок з тієї причини, що обов'язок кшатрія невіддільний від природи кшатрія. Однак прагнення пристосуватися до зовнішніх обставин пригнічує цю інтуїцію, і не лише у кшатрія. Коли Чайтанья Чандра Чаран обґрунтував обов'язок вайшнавів брати участь у злочинній війні, оскільки цього вимагає російська влада, він орієнтувався не на свій внутрішній обов'язок як духовного керівника, а на в прагнення догодити владі, і це призвело до перетворення релігійного розуміння на ідеологічне. Однак завдяки карма-йозі прояснюється інтуїція кшатрія про його внутрішній

обов'язок, який не обумовлений жодними цілями, в тому числі й метою догодити владі. Отже, долаються хибні ідеологічні інтерпретації Магабгарати, що дозволяє відновити ведичне розуміння символічної співвіднесеності війни в Магабгараті зі сучасною війною у вільному від ідеології релігійному розумінні.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-35>

Щербаков Я. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри китайської філології
Київського національного лінгвістичного університету
м. Київ, Україна*

ВІДОБРАЖЕННЯ КОГНІТИВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ РАНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ В «ЗАПИСКАХ ПРО ПОШУК ДУХІВ» ГАНЬ БАО

Аналізуючи особливості літературного надбання ранньосередньовічного Китаю ми розкриваємо надзвичайно важливий пласт формування китайського менталітету, адже саме період III–IV ст. є тією добою, коли сформувалася традиційна китайська синкретична система «трьох вчень», а також традиційна дихотомія «духовної географії Китаю», що поділяється в свідомості носія китайської культури на північний та південний Китай. Цей чинник було обумовлено новим геополітичним та культурним розподілом «ойкумени піднебесної», що трапився в хаосі війни після занепаду династії Хань

У сучасному літературознавстві літературний наратив Гань Бао досліджений не достатньо широко, наприклад у наукометричній мережі Scopus вдалося знайти лише одне дослідження, тематика якого межує з «Записками про пошук духів», це стаття Wenjuan Xie “Encountering Ghost Princesses in Sou shen ji: Rereading Classical Chinese Ghost Wife Zhiguai Tales”. Отже, літературному здобутку Гань Бао у сучасних лінгвокультурних дослідженнях на мою думку приділено не надто багато уваги, а значення збірки «Соу Шень Цзі» (Записок про пошук духів) на подальший розвиток літератури усєї «китаємовної ойкумени» доволі великий. Зокрема, ми маємо згадати збірки оповідань «Соу Шень Хоу Цзі» (продовження «Записок про пошук духів»), «Шень Сянь Чжуань» Го Пу, «Кун Ши Чжи Гуай», «Цзу ши чжи гуай» та інші [4].